

de mos

Jaargang 31
Mei 2015

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

5

NIDI

inhoud

- 1 **Is krimp van de wereldbevolking in zicht?**
- 4 **Woonvoorkeuren van kennismigranten**
- 7 Europa is nog geen Luxemburg
- 8 **Studentenuitwisseling: luieren op kosten van Europa?**

Foto: James Cridland/Flickr

Is krimp van de wereldbevolking in zicht?

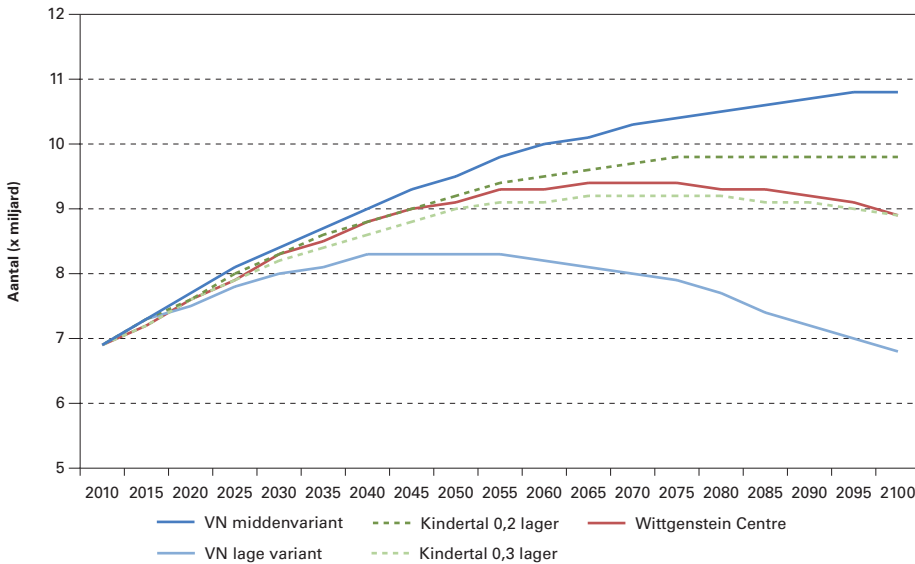
JOOP DE BEER

Volgens de experts van de Verenigde Naties zal de wereldbevolking blijven groeien tot bijna elf miljard aan het einde van deze eeuw. Volgens onderzoekers van het Wittgenstein Centre in Wenen komt er over vijftig jaar – na een top van ruim negen miljard – een einde aan de groei van de wereldbevolking. Negen of elf miljard: het is nogal een verschil! Wie heeft gelijk?

Op dit moment telt de wereld naar schatting 7,3 miljard inwoners. Dit aantal zal de komende decennia nog flink toenemen, daar zijn de deskundigen het wel over eens. Maar hoeveel mensen er nog bij zullen komen, daarover verschillen de meningen. De Verenigde Naties (VN) verwachten dat het aantal inwoners over vijftig jaar de grens van 10 miljard zal bereiken en daarna nog verder zal toenemen. Onderzoekers van het Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital in Wenen verwachten dat de wereldbevolking over zo'n vijftig jaar een omvang van 9,4 miljard zal bereiken en daarna zal gaan afnemen.

Een prognose van de wereldbevolking is in praktische zin in principe eenvoudig te maken. De toekomstige bevolking hangt van drie factoren af: de huidige leeftijdsamenstelling van de bevolking en toekomstige veranderingen in de hoogte van het gemiddelde kindertal per vrouw en in de gemiddelde levensduur. Migratie speelt alleen een indirecte rol. Als mensen migreren van een land met een hoog gemiddeld kindertal naar een land met een laag kindertal en de migranten in hun nieuwe woonland zelf minder kinderen krijgen dan ze zouden hebben gekregen in hun land van oorsprong, bijvoorbeeld door betere toegang tot anticonceptie, heeft dit een neerwaarts effect op het gemiddelde kindertal. En als migranten verhuizen naar een land met een hogere

Figuur 1. Omvang van de wereldbevolking volgens prognose van de Verenigde Naties (VN), twee eigen varianten, en prognose van het Wittgenstein Centre, 2010-2100 (in miljarden)

Bronnen: United Nations (2013), Lutz, Butz en KC (2014), eigen berekeningen.

levensverwachting en dit ertoe leidt dat ze langer zullen leven dan als ze niet waren gemigreerd, bijvoorbeeld door toegang tot betere gezondheidszorg, heeft dit een opwaarts effect op de gemiddelde levensduur.

De leeftijdsamenstelling van de wereldbevolking is jong. De helft van de wereldbevolking, 3,7 miljard personen, is jonger dan dertig. Daardoor zal de bevolking voorlopig nog blijven groeien, wat er ook met het gemiddelde kindertal en de gemiddelde levensduur gebeurt. Op dit moment telt de wereldbevolking meer dan een miljard vrouwen tussen de twintig en veertig jaar. Ook al krijgen die vrouwen gemiddeld niet heel veel kinderen dan worden er toch nog jaarlijks forse aantallen kinderen geboren. Uitgaande van een gemiddeld kindertal van 2,5 kinderen per vrouw, verwachten de VN dat er de komende jaren jaarlijks bijna 140 miljoen kinderen worden geboren. Het aantal mensen dat overlijdt is veel lager omdat het aantal oudere mensen (0,4 miljard ouder dan 70) veel kleiner is dan het aantal jongeren. De ko-

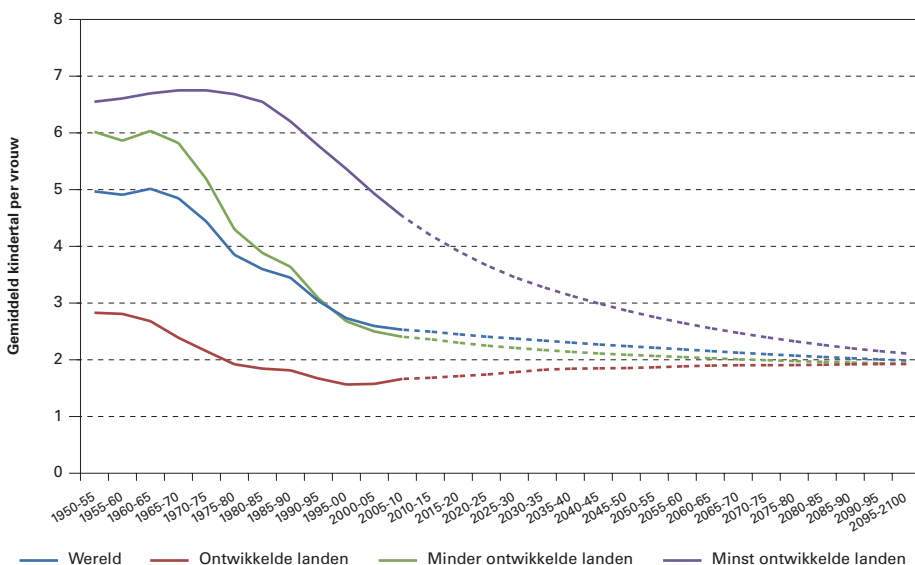
mende jaren zullen naar verwachting een kleine 60 miljoen mensen per jaar overlijden. Dus zelfs als het geboortecijfer zou halveren tot gemiddeld 1,25 kind per vrouw, en er 70 miljard in plaats van 140 miljard kinderen zouden worden geboren, zou de wereldbevolking voorlopig nog groeien. Op de langere termijn zal het jaarlijkse aantal overledenen wel toenemen, omdat het aantal ouderen toeneemt, maar als het gemiddelde kindertal per vrouw niet een flink stuk lager dan twee wordt, zal het jaarlijkse aantal overledenen ook op de lange termijn beduidend lager blijven dan het aantal geboorten, en zal de wereldbevolking dus blijven groeien.

Onzekerheid

Bij prognoses van de wereldbevolking gaat het om grote aantallen. Een relatief klein verschil in de veronderstelling van het gemiddelde kindertal kan op de lange termijn tot een verschil in de omvang van de wereldbevolking van honderden miljoenen mensen leiden. Figuur 1 laat zien dat volgens de zogenoemde middenvariant van de VN-prognose de wereldbevolking de rest van de eeuw blijft toenemen tot 10,9 miljard mensen aan het einde van de eeuw. In deze middenvariant veronderstellen de VN dat het gemiddelde kindertal in de wereld zal teruglopen van 2,5 kinderen per vrouw nu naar 2 kinderen per vrouw aan het einde van de eeuw. Als we veronderstellen dat het kindertal 0,2 kinderen per vrouw lager zal zijn dan in de middenvariant, bereikt de wereldbevolking een plafond van 9,8 miljard. En als we veronderstellen dat het kindertal 0,3 kinderen per vrouw lager zal zijn dan in de middenvariant, gaat de omvang van de wereldbevolking in het laatste kwart van deze eeuw teruglopen tot minder dan 9 miljard aan het einde van de eeuw. Dus gemiddeld 0,3 kinderen minder per vrouw leidt aan het einde van de eeuw tot bijna 2 miljard minder mensen op aarde.

Het zal duidelijk zijn dat prognoses van de ontwikkeling van het gemiddelde kindertal in de rest van deze eeuw zeer onzeker zijn. Figuur 2 laat zien dat begin jaren zestig het gemiddelde kindertal nog vijf kinderen per vrouw bedroeg. Sindsdien is het gemiddeld kindertal in een groot deel van de wereld gehalveerd. Alleen de minst ontwikkelde landen lieten pas later een – minder sterke – daling zien. Sinds het begin van deze eeuw daalt het kindertal in een groot deel van de wereld in een langzamer tempo. De grote vraag is natuurlijk of de daling van het kindertal zich de rest van de eeuw blijft voortzetten of dat er binnen afzienbare tijd een einde komt aan de daling. De VN veronderstellen in hun middenvariant dat de verschillen in kindertal tussen arme en rijke landen tegen het einde van deze eeuw zullen zijn verdwenen. Vanwege de grote onzekerheid over de toekomst hebben de VN naast de middenvariant, die veronderstelt dat het kindertal uiteindelijk uitkomt op een niveau van 2 kinderen per vrouw, ook een variant doorgerekend met een sterke verdere daling tot 1,5 kinderen per vrouw. Dat leidt tot een prognose van de omvang van de wereldbevolking van 6,7 miljard mensen aan het einde van de eeuw. Dat zijn minder mensen dan er nu op aarde rondlopen. Voor de volledigheid

Figuur 2. Gemiddeld kindertal per vrouw (total fertility rate - TFR), waargenomen (1950-2010) en volgens de prognose (2010-2100) van de Verenigde Naties (VN)

Bron: United Nations (2013).

maken de VN ook nog een hoge variant, waarin ze veronderstellen dat het gemiddelde kindertal 2,5 kinderen per vrouw blijft. Als dit werkelijkheid zou worden, zou de wereldbevolking exponentieel groeien, en aan het einde van de eeuw zelfs de grens van 20 miljard passeren.

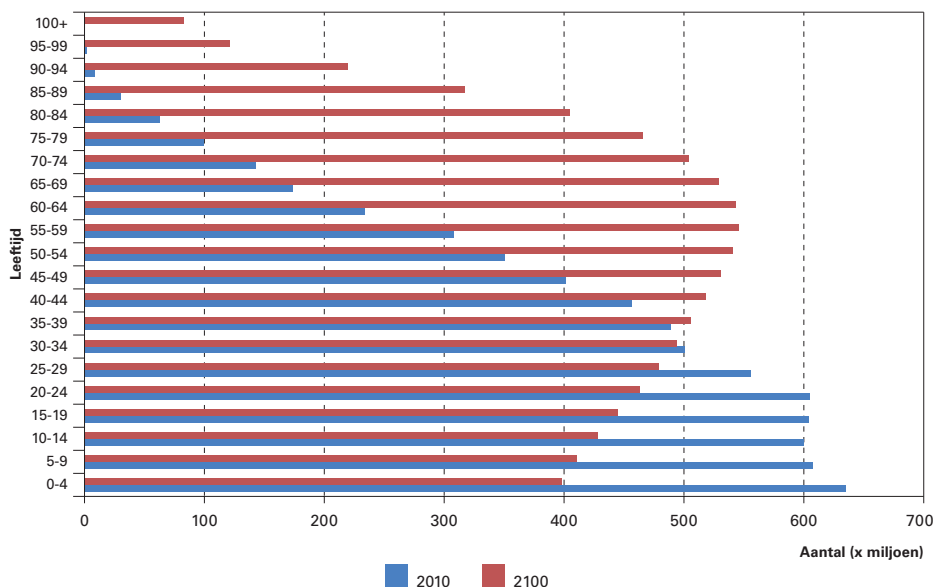
Andere prognose

De VN hebben nog diverse andere varianten doorgerekend, maar die verschillen minder sterk van elkaar dan de hoge en lage variant. Hoewel de VN dus diverse varianten van de prognose van de wereldbevolking publiceren, wordt in het algemeen uitgegaan van de middenvariant. En omdat de prognose in sterke mate afhangt van de veronderstelling over het gemiddelde kindertal, gaat de discussie vooral over de vraag welke ontwikkeling in het kindertal kan worden verwacht. Onderzoekers van het Wittgenstein Centre in Wenen hebben onlangs hun eigen prognose gepubliceerd. Qua methode wijkt die prognose in twee opzichten duidelijk af van die van de VN.

In de eerste plaats zijn de veronderstellingen van de VN over de ontwikkeling van het kindertal vooral gebaseerd op het doortrekken van ontwikkelingen die in het verleden zijn waargenomen (extrapolaties). De prognose van het Wittgenstein Centre is in belangrijke mate gebaseerd op de mening van deskundigen. Aan meer dan 500 deskundigen is gevraagd wat de belangrijkste factoren zijn die van invloed zijn op de hoogte van het kindertal, van de levensverwachting en van de migratie en in welke richting die factoren de toekomstige ontwikkelingen zullen beïnvloeden.

Het tweede belangrijke verschil van de prognose van de Weense onderzoekers in vergelijking met die van de VN is dat ze niet alleen de omvang van de bevolking voorspellen, maar ook het opleidingsniveau. Ook daarover is de mening van deskundigen gepeild. Opleidingsniveau beïnvloedt de prognose van de omvang van de wereldbevolking, omdat mensen met een hoog opleidingsniveau over het algemeen minder kinderen krijgen en langer leven. De verschillen zijn vooral groot in ontwikkelingslanden en dat zijn juist de landen waar wordt aangenomen dat het opleidingsniveau van de bevolking nog flink kan toenemen. Op grond hiervan verwachten de onderzoekers van het Wittgenstein Centre dat het kindertal in veel ontwikkelingslanden fors zal afnemen. Vooral voor een aantal Afrikaanse landen en China verwachten ze een lager kindertal dan de VN. In een aantal Afrikaanse landen neemt het opleidingsniveau van jonge vrouwen duidelijk toe en op grond daarvan verwachten de geraadpleegde deskundigen een flinke daling van de geboortecijfers in de komende jaren. In China is het gemiddelde kindertal relatief laag, maar de VN gaat ervan uit dat het weer gaat toenemen. De Weense onderzoekers veronderstellen daarentegen dat het kindertal in China laag blijft. Het gevolg is dat ze voorspellen dat er in de tweede helft van deze eeuw een einde komt aan de groei van de wereldbevolking. Zij verwachten een maximale omvang van de wereldbevolking van 9,4 miljard die rond 2060 zal worden bereikt, en daarna een geleidelijke daling. Aan het eind

Figuur 3. Leeftijdssamenstelling van de wereldbevolking in 2010 en 2100 volgens de prognose van het Wittgenstein Centre (in miljoenen)

Bron: Lutz, Butzen KC (2014).

van deze eeuw zou de wereldbevolking dan 8,9 miljard mensen tellen. Figuur 1 laat zien dat de prognose van het Wittgenstein Centre vrijwel overeenkomt met de vooruitberekening waarin wordt verondersteld dat het gemiddeld kindertal 0,3 kinderen per vrouw lager is dan in de middenvariant van de VN.

Vergrijzing

Volgens de prognose van het Wittgenstein Centre is het einde van de groei van de wereldbevolking in zicht. Daarom zal volgens Wolfgang Lutz, de directeur van het Wittgenstein Centre, in de 21ste eeuw niet langer de omvang van de wereldbevolking de belangrijkste wereldwijde demografische beleidsuitdaging zijn, maar de vergrijzing. Zowel het lagere kindertal als de langere levensduur zal ertoe leiden dat steeds meer landen geconfronteerd zullen worden met een forse vergrijzing. Op dit moment is de helft van de wereldbevolking jonger dan dertig. Slechts 5 procent is ouder dan 70 jaar. Figuur 3 laat zien dat volgens de prognose van het Wittgenstein Centre aan het einde van de eeuw het aantal mensen van middelbare leeftijd sterk zal zijn toegenomen. Het aandeel van de 70-plussers bedraagt dan 24 procent. De middenvariant van de VN-prognose voorspelt een minder sterke vergrijzing als gevolg van het hoger veronderstelde kindertal, maar ook volgens die prognose zal het aantal 70-plussers flink toenemen, tot 17 procent van de bevolking in 2010. Vergrijzing zal dan niet alleen meer een issue zijn in de ontwikkelde landen. Op dit moment is 15 procent van de Chinese bevolking ouder dan 60. Tegen het einde van de eeuw zal dat zijn toegenomen tot 34 procent volgens de middenvariant van de VN-prognose. Lutz stelt dat vanwege de komende vergrijzing investeringen in goed onderwijs cruciaal zijn. Een beter opgeleide beroepsbevolking is nodig om te voorkomen dat een krimp van de beroepsbevolking tot een achteruitgang van de welvaart leidt. En een beter opgeleide bevolking is ook een gezondere bevolking. Dus verbetering van onderwijs is noodzakelijk om ouderen langer actief te laten zijn.

Slot

De wereldbevolking is de afgelopen vijftig jaar sterk gegroeid. In 1960 telde de wereld 3 miljard inwoners, inmiddels zijn dat er meer dan 7 miljard. Gezien die sterke groei is het vanzelfsprekend dat de omvang van de wereldbevolking voor beleidsmakers wereldwijd als groot probleem wordt gezien. Door de daling van de geboortecijfers is het groeitempo geleidelijk teruggelopen, maar van jaar op jaar komen er nog steeds forse aantallen mensen bij. Volgens de middenvariant van de VN zal het gemiddelde kindertal geleidelijk teruglopen van 2,5 naar 2 kinderen per vrouw. Die daling zal niet genoeg zijn om vóór het einde van deze eeuw de groei van de wereldbevolking te laten stoppen.

De vraag is natuurlijk of de prognose van de VN uitkomt. De prognose van de groei van de wereldbevolking is zeer gevoelig voor de veronderstelling over de hoogte van het kindertal. Als het gemiddelde kindertal 0,3 kinderen lager is dan VN veronderstelt, komt er over vijftig jaar een einde aan de groei van de wereldbevolking. Veel deskundigen die door het Wittgenstein Centre zijn geraadpleegd, denken dat zo'n daling van het kindertal mogelijk is. Zij verwachten dat jongere generaties vrouwen in ontwikkelingslanden hoger opgeleid zullen zijn en minder kinderen zullen krijgen, waardoor het kindertal gaat dalen van

2,5 kinderen per vrouw nu naar 1,7 aan het eind van deze eeuw. Natuurlijk vormt het grote aantal deskundigen dat is geraadpleegd geen garantie dat die prognose uitkomt. Maar het geeft wel aan dat een dergelijke prognose breed onderschreven wordt. Als die prognose werkelijkheid wordt zal de groei van de wereldbevolking niet langer de grootste uitdaging voor beleidsmakers zijn. Maar dan doet zich wel een nieuwe uitdaging voor. Daling van het kindertal leidt namelijk niet alleen tot een lagere bevolkingsgroei, maar ook tot vergrijzing. Om te voorkomen dat vergrijzing tot een achteruitgang van de welvaart leidt, is het cruciaal dat er wereldwijd wordt geïnvesteerd in goed onderwijs. Een beter opgeleide bevolking is een productievere en een gezondere bevolking. In de toekomst moet de groei van 'menselijk kapitaal' dan ook niet komen van een groei van het aantal mensen, maar van een beter opleidingsniveau en een betere gezondheid.

Joop de Beer, NIDI, e-mail: beer@nidi.nl

LITERATUUR:

- Lutz, W., W.P. Butz en S. KC, red. (2014), *World Population and Human Capital in the Twenty-First Century*, Oxford University Press.
- United Nations (2013), *World Population Prospects: The 2012 Revision*.

Woonvoorkeuren van kennismigranten

BART SLEUTJES

Europese steden en regio's beconcurreren elkaar om internationale kenniswerkers aan te trekken. Het is voor overheden daarom belangrijk om te weten waarom deze 'kennismigranten' voor een bepaalde stad kiezen en hoe zij daar willen wonen. Hun woonvoorkeuren zijn echter aanzienlijk minder uniform dan vaak verondersteld wordt in het beleid. Vooral verschillen tussen beroepsgroepen vallen op.

Foto: Maciek Lulko/Flickr

De internationalisering en de toegenomen rol van kennisintensieve arbeidssectoren laten duidelijke sporen na in de migratiestromen. Het aantal hoogopgeleide migranten is de laatste decennia dan ook sterk toegenomen. Het vrije personenverkeer binnen de Europese Unie maakt het makkelijker voor werknemers om in het buitenland een baan te zoeken, en voor werkgevers om internationaal talent te werven. In tegenstelling tot *expats*, die voor een bepaalde periode worden uitgezonden naar een buitenlandse vestiging van hun werkgever, maken de meeste kennismigranten zelf een bewuste keuze voor een bepaald land of een bepaalde stad. Zij blijven daar voor langere tijd of zelfs voorgoed. Maar wat zijn hun woonvoorkeuren en in hoeverre verschillen deze binnen de groep kennismigranten? En zet beleid om kennismigranten aan te trekken in op de juiste factoren? Met het HELP-onderzoek van de UvA en de VU (zie kader) worden antwoorden gezocht op deze vragen.

De rol van de leefomgeving

Lokale beleidsmakers veronderstellen vaak dat kenniswerkers naast werkgelegenheid ook worden aangetrokken door de kwaliteit van de leefomgeving. In een aantal grotere gemeenten is de laatste jaren daarom sterk geïnvesteerd in het lokale (culturele) voorzieningenaanbod, de openbare ruimte en het creëren van hoogstedelijke woonmilieus. Deze gedachte wordt vooral gevoed door de Amerikaanse literatuur, maar wordt onvoldoende ondersteund door overtuigend empirisch bewijs. Uit recent Europees onderzoek blijken vooral de arbeidsmarkt en persoonlijke relaties bepalend te zijn voor de keuze voor een regio, terwijl de omgevingskwaliteit hierbij slechts een bescheiden rol speelt. Toch is het denkbaar dat wanneer de keuze voor een regio eenmaal gemaakt is, het woonmilieu en de voorzieningen wel de locatiekeuze *binnen* de regio kunnen sturen en ook kunnen helpen om kennismigranten te behouden.

De basis voor het onderzoek is een enquête onder circa 2.000 hogeropgeleiden, waaronder 353 kennismigranten, in twee Nederlandse regio's: Amsterdam en Eindhoven (zie kader). Hoewel beide regio's qua inwonertal en economische specialisatie sterk van elkaar verschillen, zijn er twee belangrijke overeenkomsten. De regionale economie wordt in beide regio's gedomineerd door kennisintensieve en creatieve sectoren, waarbij de nadruk in Eindhoven sterk ligt op de hightech industrie en design, terwijl in Amsterdam juist de diversiteit aan sectoren als grootste kwaliteit wordt gezien. Ook behoren beide regio's tot de belangrijkste knooppunten ('hubs') voor internationaal talent binnen Nederland, en staat het werven en huisvesten van kennismigranten er prominent op de beleidsagenda.

De nadruk van de enquête lag op drie aspecten: de locatiemarkten die het meest doorslaggevend zijn voor de woonlocatiekeuze, de voorkeur voor stedelijke of suburbane woonmilieus en de voorkeur voor specifieke woningtypen. Hoewel in beleidsprogramma's internationale kenniswerkers vaak als één groep worden beschouwd, is het belangrijk om rekening te houden met de grote diversiteit binnen deze groep. Daarom is enerzijds een onderscheid gemaakt tussen westerse migranten (uit geïndustrialiseerde landen) en niet-westerse migranten, uit onder meer recent opkomende economieën (de zogenoemde BRIC-landen Brazilië, Rusland, India en China) en ontwikkelingslanden. Anderzijds zijn de respondenten ingedeeld in drie categorieën op basis van de sector waarbinnen zij werkzaam zijn: technische, creatieve en overige sectoren. Eerdere studies suggereren namelijk dat deze groepen uiteenlopende wensen hebben ten aanzien van huisvesting. De wensen van deze migrantencategorieën worden ook vergeleken met die van de hoogopgeleide Nederlanders in het onderzoek.

Waar wil een kennismigrant wonen?

Uit het onderzoek blijkt dat de meest doorslaggevende locatiefactoren bij het kiezen van een nieuwe woonlocatie vrijwel hetzelfde zijn voor Nederlandse hoogopgeleiden en kennismigran-

Het HELP-project (*Higher Educated Location Preferences*), uitgevoerd door de Universiteit van Amsterdam (UvA) en de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), maakte deel uit van het door NWO-gefinancierde programma *Urban Regions in the Delta* (URD) binnen het onderzoeksthema *VERbinden van DUurzame Steden* (VERDUS). Het centrale thema betreft de woonlocatiekeuze van hogeropgeleiden (met een HBO- of WO-opleiding of het buitenlandse equivalent hiervan) en vooral diegenen die in creatieve of kennisintensieve sectoren werkzaam zijn.

In 2013 is een enquête uitgezet onder kenniswerkers in de regio's Amsterdam en Eindhoven. Respondenten zijn actief geworven bij grote technologische bedrijven (Shell Technology Centre Amsterdam en ASML) en diverse kleinere bedrijven in de creatieve industrie. Daarnaast is een referentiegroep van hoger opgeleiden samengesteld via bewonerspanels van gemeenten en de regionale Expatcenters. Dit leverde een response op van 2.800 respondenten, van wie 1.800 de enquête volledig hebben ingevuld. 353 van hen waren kennismigranten: mensen die in het buitenland geboren zijn en na hun 18de naar Nederland zijn verhuisd. Deze deelpopulatie vormt de kern van de analyses in dit artikel, maar de totale groep kennismigranten is daarnaast vergeleken met de Nederlandse groep. De kennismigranten zijn nagenoeg gelijk verdeeld onder westerse migranten en niet-westerse migranten. De verdeling op basis van beroepsgroep is als volgt: 11 procent creatief, 60 procent technisch en 29 procent overig.

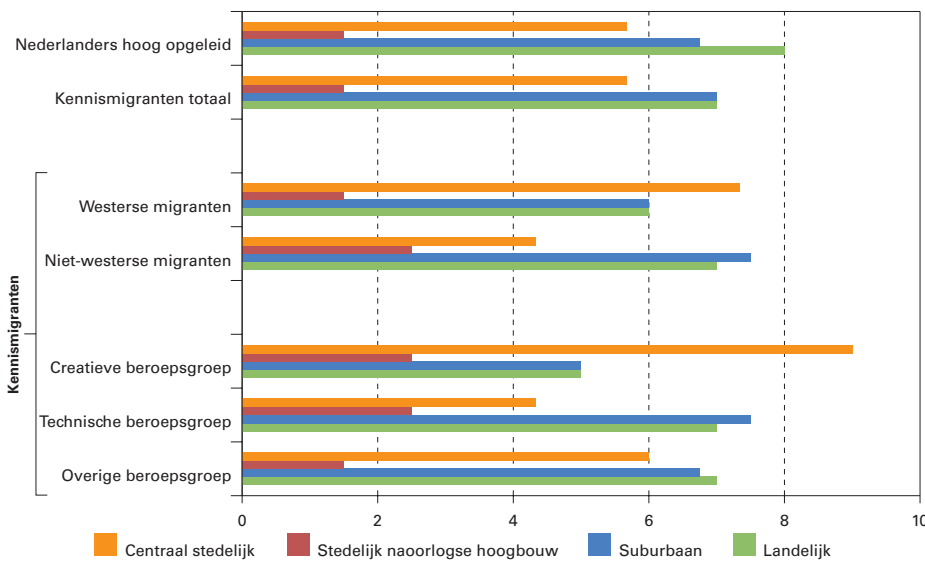
In 2016 verschijnt een boek met de belangrijkste bevindingen van het project: S. Musterd, M. Bontje en J. Rouwendal (red.), *Skills and Cities*, Londen: Routledge. Voor meer informatie over het project zie: <http://www.feweb.vu.nl/gis/research/HELP/home/>.

ten. Uit een rangschikking van 21 aspecten blijkt dat beide groepen in de eerste plaats een rustige leefomgeving zoeken, terwijl andere buurtkenmerken en voorzieningen (zoals bevolkingssamenstelling, bouwstijl, horeca, winkels en parken) zelden doorslaggevend zijn. Verder worden vooral kenmerken van het huis zelf belangrijk gevonden: ruimte, woonkosten en eigen woningbezit worden door beide groepen tot de vijf belangrijkste locatiefactoren gerekend. Het aanbod aan betaalbare woonruimte werd in Amsterdam overigens als een van de weinige aspecten vooral door kennismigranten negatief beoordeeld. Ook een gunstige ligging ten opzichte van het stadscentrum of, in mindere mate, van het werk werd veel genoemd. Over het belang van een eigen tuin lopen de meningen wat meer uiteen: dit is voor Nederlandse hoogopgeleiden één van de belangrijkste locatieaspecten (gedeelde 1ste plaats), maar is voor kennismigranten minder relevant (6de plaats).

Binnen de groep kennismigranten zijn de verschillen groter. Westerse migranten hebben bijvoorbeeld gemiddeld genomen een sterkere voorkeur voor een centrale locatie dan niet-westerse migranten: de afstand tot het stadscentrum (2de plaats) weegt voor hen zelfs zwaarder dan een rustige woonomgeving (3de plaats). Ook hechten zij vaker aan eigen woningbezit dan de niet-westerse groep. Daarentegen zijn voor niet-westerse migranten lage woonkosten en vooral de nabijheid van werk (3de plaats, tegenover 7de plaats voor de westerse migranten) juist relatief belangrijker.

Ook de verschillende beroepsgroepen laten afwijkende patronen zien. Voor de creatieve kennismigranten is de nabijheid tot het stadscentrum de belangrijkste voorwaarde, terwijl dit voor de andere groepen op de achtste plaats komt. Ook hechten zij relatief meer waarde aan de nabijheid tot openbaar vervoersknooppunten, en iets

Figuur 1. De gemiddelde waardering (op schaal van 1 tot 10) voor vier typen woonmilieus, op basis van fotorangschikking; verschillen tussen Nederlanders en kennismigranten, en binnen de groep kennismigranten, 2013

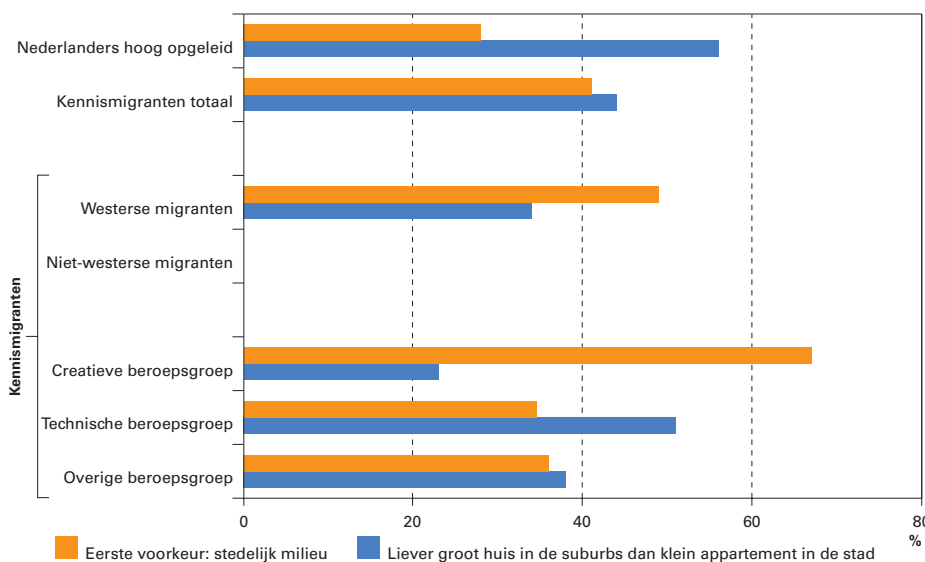
Bron: HELP-onderzoek.

minder aan een rustige woonomgeving, dan de technische en overige beroepsgroepen. Voor de technische kenniswerkers is juist de nabijheid tot het werk (2de plaats) veel belangrijker dan voor de andere beroepsgroepen (9de en 7de plaats). Voor de overige beroepsgroep spelen een eigen tuin en een ruime woning verhoudingsgewijs een grotere rol bij de locatiekeuze.

Voorkeuren voor woonmilieus

De voorkeur voor stedelijke of suburbane woonmilieus is gemeten via stellingen en door respondenten foto's van straten, die een bepaald stedelijk of suburbaan woonmilieu uitbeelden, te laten rangschikken van meest gewild tot minst gewild. Figuur 1 laat de gemiddelde waardering van vier typen woonmilieus zien. Hieruit blijkt bovenal dat de woonvoorkeuren van kennismigranten erg divers zijn. Ook zijn de verschillen tussen kennismigranten onderling groter dan die tussen Nederlandse hogeropgeleiden en kennismigranten als totale groep.

Figuur 2. Stedelijke of suburbane woonvoorkeuren, verschillen tussen Nederlanders en kennismigranten, en binnen de groep kennismigranten, 2013

Bron: HELP-onderzoek.

Door vrijwel alle groepen worden de suburbane en landelijke woonmilieus het hoogst gewaardeerd. Alleen bij de westerse migranten en vooral de creatieve beroepsgroep zijn juist de centraal stedelijke milieus meer in trek. De technische beroepsgroep en niet-westerse migranten lijken zich het minst van alle groepen aangetrokken te voelen tot centraal stedelijke woonmilieus. Na-oorlogse hoogbouw is onder alle groepen weinig populair.

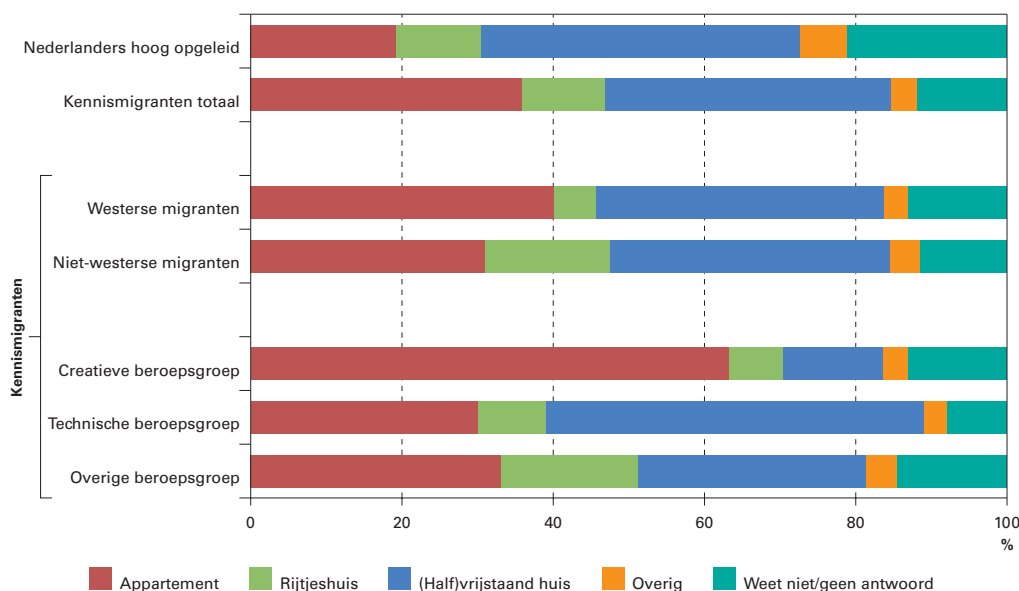
Kijken we alleen naar de eerste voorkeur voor een woonmilieu (figuur 2), dan blijken kennismigranten als totale groep wel sterker stedelijk georiënteerd dan Nederlandse hogeropgeleiden. Toch woont nog altijd een meerderheid van hen (59 procent) het liefst in een suburbaan of landelijk milieu. De reacties op de stelling "Ik heb liever een groot huis in de suburbs dan een klein appartement in de stad" leiden tot vergelijkbare bevindingen: internationale kenniswerkers zijn het minder vaak met deze stelling eens dan Nederlandse kenniswerkers. Binnen de groep kennismigranten hebben creatieve professionals en westerse migranten het sterkst van alle groepen stedelijk georiënteerd. Deze verschillen houden stand wanneer gecontroleerd wordt voor persoons- en huishoudenskenmerken en voor de werkregio. Uit aanvullende analyses blijkt verder dat ook deze demografische aspecten de woonvoorkeur beïnvloeden. Zo hebben huishoudens met kinderen minder vaak een stedelijke woonvoorkeur en alleenstaanden juist vaker. Ook valt een regionaal verschil op: kenniswerkers in de regio Amsterdam lijken sterker stedelijk georiënteerd dan kenniswerkers in de regio Eindhoven. Dit kan misschien worden verklaard door het feit dat Eindhoven verhoudingsgewijs veel meer technische kenniswerkers telt dan Amsterdam, terwijl in Amsterdam juist meer creatieve kenniswerkers wonen.

Kennismigranten zoeken vaker appartementen

Op het gebied van woningvoorkeuren zien we een vergelijkbaar patroon als bij de woonmilieus (figuur 3). Kennismigranten hebben bijna twee keer zo vaak een eerste voorkeur voor een appartement als hogeropgeleide Nederlanders. Dit verschil blijft bestaan na controle voor persoons- en huishoudenskenmerken en regio. Toch wil een even groot aandeel van de kennismigranten het liefst in een (half-)vrijstaand huis wonen. In dat opzicht verschillen de kennismigranten verhoudingsgewijs weinig van hun Nederlandse collega's. Binnen de groep kennismigranten zijn appartementen iets gewilder onder westerse migranten en de creatieve beroepsgroep. Onder de technische beroepsgroep zijn (half)vrijstaande huizen juist erg in trek.

Wederom zijn daarnaast demografische aspecten belangrijk, zo blijkt uit een aanvullende analyse. De voorkeur voor een appartement neemt namelijk af bij een hogere leeftijd en wanneer er sprake is van een huishouden met kinderen. Ook zien we opnieuw een regionaal effect: appartementen zijn in de regio Eindhoven aanzienlijk minder gewild dan in de regio Amsterdam.

Figuur 3. Voorkeuren voor woningtypen, verschillen tussen Nederlanders en kennismigranten, en binnen de groep kennismigranten, 2013

Bron: HELP-onderzoek.

Diversiteit verdient blijvende aandacht

Kennismigranten vormen duidelijk geen homogene groep met uniforme woonvoorkeuren. Binnen de groep internationale kenniswerkers bestaan er grote verschillen op basis van herkomst, arbeidssector en gezinssituatie. Een 'one-size-fits-all-beleid' om internationaal talent aan te trekken of te behouden is om die reden niet handig. Beleidsmakers doen er goed aan om zich een juist beeld te vormen van de kennismigranten die in de regio wonen, en die men wil aantrekken, en daar hun beleid op af te stemmen.

Hoewel kennismigranten gemiddeld genomen een sterkere voorkeur lijken te hebben voor stedelijke woonmilieus en appartementen dan hun Nederlandse collega's, is nog altijd een meerderheid op de voorsteden georiënteerd. Juist een rustige woonomgeving lijkt belangrijk te worden gevonden door alle groepen, wat erop duidt dat niet alle kennismigranten verlangen naar een bruisend stadsleven. Het eenzijdig inzetten op hoogstedelijke woonmilieus zal daardoor niet de hele doelgroep aanspreken, maar voornamelijk jongeren, alleenstaanden en mensen in de creatieve sector. Voor veel huishoudens met kinderen en technische kenniswerkers biedt dit juist geen meerwaarde. Zeker op regionaal niveau is een gevarieerd aanbod aan woonmilieus en woningtypen belangrijk.

Betaalbare en bereikbare woonruimte blijft, ook voor kennismigranten, een punt van zorg, vooral in de regio Amsterdam. Terwijl de huizenprijzen en huren in de centrale delen van de stad steeds verder stijgen hebben de groepen die daar het liefst zouden wonen, creatieve professionals en jongeren, juist vaker lagere inkomens. Het gebrek aan particuliere huurwoningen in het middenprijssegment kan ertoe leiden dat bepaalde groepen kennismigranten de stad mijden of verlaten. Dit kan uiteindelijk ten koste gaan van de stedelijke diversiteit.

Bart Sleutjes, NIDI, e-mail: sleutjes@nidi.nl

LITERATUUR:

- Musterd, S. en A. Murie (red.) (2010), *Making Competitive Cities*. Chichester: Wiley-Blackwell, 376 p.
- Sleutjes, B. en W.R. Boterman (2014), De woonvoorkeuren van internationale kenniswerkers. In: O. Raspe, S. Groot, S. Boschman, P. Beckers, B. Sleutjes, W.R. Boterman en G. van Gessel, *Buitenlandse kenniswerkers in Nederland; waar werken en wonen ze en waarom?* Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving, pp. 108-125.

EUROPA IS NOG GEEN LUXEMBURG

Een paar keer per jaar rijd ik tijdens de avondspits langs Luxemburg. Telkens weer ben ik verbijsterd over de lengte van de dagelijkse files vanuit die stad richting de drie buurlanden. Als je niet beter zou weten, zou je denken dat het vrij verkeer van werknemers tussen de EU-lidstaten, dat zich hier voor je ogen ontrolt, een doorslaand succes is. Luxemburg lijkt dat te bewijzen: een derde van de bevolking van het groothertogdom en een nog groter deel van zijn beroepsbevolking is geboren in een ander EU-land. Toch is dat schijn die bedriegt.

Luxemburg is de uitzondering op de regel. In totaal werkt niet meer dan drie procent van alle EU-burgers in een andere dan de eigen lidstaat. Daaronder zijn er verhoudingsgewijs meer uit de nieuwe lidstaten dan uit de oude. Begrijpelijk, want het verschil in kansen op werk, maar bovenal het verschil in beloning is voor hen bepaald de moeite waard. Migratie-deskundigen hanteren wel de vuistregel dat het loonniveau in het land van bestemming minstens vier keer zo hoog moet zijn als in het land van herkomst voordat arbeidsmigratie van enige omvang loont. Is het verschil kleiner of is er geen verschil, dan is het vooral nieuwsgierigheid of de liefde die mensen verleidt werk te zoeken in een ander land.

Daarop hadden de bedenkers van het vrij verkeer in Europa destijds niet gerekend. Zij hadden verwacht dat mensen veel sneller in beweging zouden komen. Telkens weer verbaast de Europese Commissie zich erover dat maar zo weinig mensen gebruik maken van dat vrij verkeer, een van de pijlers van het EU-gebouw. Hoofdoorzaken hiervan zijn taal- en cultuurverschillen, de slechte onderlinge afstemming van onderwijs- en sociale zekerheidsstelsels (pensioenopbouw!), en werkgevers die onbedoeld – maar soms ook bedoeld – hun bedrijfstak afschermen voor werknemers uit andere landen.

Nederland is op deze regel geen uitzondering: slechts 2,8 procent van onze beroepsbevolking komt uit een ander EU-land en het aantal Nederlanders dat elders in de EU woont en werkt, ligt daar net iets onder. Zelfs onze studenten zijn met moeite voor een semester naar het buitenland te krijgen. In diverse uitwisselingsprogramma's van de EU scoort Nederland onder het gemiddelde. Dat belooft niet veel goeds voor de toekomst. Ik vrees dat Luxemburg nog lang een uitzondering zal blijven.

Han Entzinger is (em.) hoogleraar migratie- en integratiestudies aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en was tot voor kort lid van de wetenschappelijke adviesraad van NIDI.

Studentenuitwisseling: luieren op kosten van Europa?

Meer dan 3 miljoen studenten namen reeds deel aan studentenuitwisseling via het Erasmusprogramma sinds 1987. Het programma kampt echter met veel vooroordelen. Studenten zouden voornamelijk naar Zuid-Europese bestemmingen trekken waar ze op kosten van de Europese Unie een langgerekte vakantie doorbrengen. Studie belandt daarbij op de achtergrond. Dit stereotype beeld strookt niet helemaal met de realiteit.

Het Erasmusprogramma, een afkorting van *European Action Scheme for the Mobility of University Students*, vierde zijn 25ste verjaardag in 2012. Het programma wordt door de Europese Commissie beschouwd als het meest succesvolle Europese uitwisselingsprogramma voor studenten in het hoger onderwijs. Sinds 1987 studeerden meer dan 3 miljoen studenten een semester of volledig academiejaar aan een Europese hoger onderwijsinstelling in het kader van dit programma. De doelen van het Erasmusprogramma zijn tweeledig. Ten eerste zou het studenten mobieler maken op de Europese arbeidsmarkt na het afstuderen en zodoende de economische concurrentiekracht van Europa waarborgen. Ten tweede zou een studentenuitwisseling interactie tussen Europeanen van verschillende nationaliteiten bevorderen, en aldus een Europese identiteit bewerkstelligen. Het programma kampt echter met hardnekkige vooroordelen: studenten zouden voornamelijk naar Zuid-Europese bestemmingen trekken, alwaar ze gedurende zes maanden tot een jaar (deels) op kosten van de Europese Unie genieten van een langgerekte vakantie. Studeren is daarbij slechts bijzaak. Maar is dit werkelijk zo? Trekt de overgrote meerderheid van studenten inderdaad naar Zuid-Europa?

Op basis van officiële statistieken van de Europese Commissie rond het Erasmusprogramma over het studiejaar 2012-2013 constateren we inderdaad dat acht van de tien populairste instellingen in Zuid-Europa liggen. Ook de statistieken op landsniveau lijken deze trend te bevestigen: het populairste bestemmingsland is Spanje, dat gemiddeld 40.000 Europese studenten per academiejaar ontvangt. Als we deze statistieken echter verder analyseren merken we dat Spanje niet gevolgd wordt door andere Zuid-Europese landen maar door Duitsland (30.368), Frankrijk (29.293) en het Verenigd Koninkrijk (27.182), wat het gangbare stereotype al enigszins ontkracht. Toch ligt het voor de hand dat studenten niet zozeer worden aangetrokken door specifieke landen, maar eerder door de karakteristieken en populariteit van bepaalde steden.

Om dit te onderzoeken hebben we een database van de Europese Commissie gebruikt die de individuele karakteristieken bevat van de 211.267 Erasmusstudenten die in het academiejaar 2012-2013 in het buitenland studeerden. Aan de hand van de bestemmingsuniversiteiten schetsen we de meest populaire bestemmingen op stadsniveau. De analyse toont aan

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding wordt op prijs gesteld. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Nico van Nimwegen, hoofdredacteur Ingrid Esveldt, eindredacteur Harry van Dalen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage (070) 356 52 00
Telefoon	demos@nidi.nl
E-mail	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Internet	gratis
Abonnementen	Harmine Louwé www.nadorpdruk.nl
Basisontwerp	
Druk	

dat Parijs de meest populaire bestemming is voor Erasmusstudenten. In 2012-2013 studeerden 6.710 Europese studenten in de Franse hoofdstad. Parijs wordt gevolgd door Madrid (6.321 studenten), en op ruimere afstand door Barcelona (3.817 studenten), Lissabon (3.655 studenten), Valencia (3.447 studenten), Istanbul (3.405 studenten), Berlijn (3.215 studenten), Praag (2.951 studenten), Wenen (2.694 studenten) en Londen (2.515 studenten). Hoewel Zuid-Europese steden dus een zekere populariteit genieten merken we toch vooral dat de grotere Europese (hoofd)steden belangrijke attractiepolen zijn. In lijn met deze resultaten zijn de meest populaire steden in de lage landen Brussel (1.791 studenten, 22ste plaats) en Amsterdam (1.215 studenten, 29ste plaats).

Het idee van een Noord-Zuid mobiliteit binnen Europa strookt niet helemaal met de realiteit. Studenten kiezen voor zeer diverse bestemmingen, maar worden voornamelijk aangetrokken door de grotere (hoofd)steden in Europa.

Christof Van Mol, NIDI,
e-mail: mol@nidi.nl
Sanne Douma, NIDI

Erasmusstudenten naar bestemmingsuniversiteit en regio van herkomst, 2012-2013

